

EL PREGÓ

ECLESIAL D'INFORMACIÓ I OPINIÓ - Núm. 539 (1), 2017

Cinema

Silence, de Martin Scorsese, arriba precedida per tres premis i nominada a l'Oscar d'enguany com a millor fotografia, gràcies al fotògraf Rodrigo Prieto, que ja havia estat nominat per *Brokeback Mountain* i guanyador de diversos premis pels seus treballs; impactant fotografia que ens ajuda a involucrar-nos en l'atmosfera de cada escena. Tot i que és massa llarga, presenta el tema de la religió, de la fe, i les cerimònies i els ritus catòlics de manera directa i ben explícita. La pregària, les misses, la comunió, la confessió, el perdó, hi són presents. També la traïció, la incomprensió, l'integritat i la imposició d'una religió sobre una altra. Scorsese posa en qüestió el fet missioner, si es pot imposar una creença diferent de la pròpia a una altra cultura, i si és més important ser màrtir o voler viure. Tot, al Japó del segle XVII i a través de dos jesuïtes que cerquen el seu mestre de noviciat. El contrast entre dues cultures, dues maneres d'entendre la vida i dues religions diferents, a partir de la novel·la de l'escriptor japonès Shūsaku Endō, és més una justificació del fracàs missioner al Japó que un aprofundiment en dues maneres humanes de donar resposta a l'Invisible.

Montserrat Morera

2017: any de canvis

Acabem d'encetar un any que voldríem que fos l'any de consolidació d'*El Pregó*. Els nostres subscriptors han estat testimonis dels moments difícils que ha hagut de passar darrerament la nostra revista. I ens omple de satisfacció poder constatar que molts dels nostres subscriptors, a més de ser testimonis de les dificultats del moment, es van voler fer generosament solidaris amb *El Pregó* i l'esperit que l'anima. Només podem dir: gràcies! I, per si això fos poc, els missatges i comentaris rebuts ens motiven encara més a continuar endavant amb la nostra revista.

Les dificultats ens han fet veure que, si volem que *El Pregó* es pugui mantenir present i actiu en la nostra Església, cal introduir alguns canvis pràctics en el plantejament i la gestió de la revista. Ja n'hem introduït alguns, i esperem que ens permetran prestar —millorat— el mateix servei que hem ofert fins ara.

Els canvis més remarcables que s'han introduït per a respondre a les noves circumstàncies són aquests: ha canviat la periodicitat i, de quinzenal com ha estat fins ara, ha passat a ser una publicació mensual. Només aquest canvi ja redueix a la meitat les despeses d'enviament. En contrapartida, s'augmenta el nombre de pàgines de cada número, és de dir, de vuit pàgines quinzenals es passa a dotze pàgines mensuals. Si hi afegim els dos números extres que publicarem al llarg de l'any, el nombre total de pàgines al cap de l'any serà aproximadament el mateix que fins ara.

Comencem, doncs, una nova etapa de la revista, quan fa vint-i-dos anys que va sortir el primer número d'*El Pregó*. Al número 500 de la revista deixàvem constància que «les circumstàncies d'ara no són les dels inicis: ni com a Església universal, ni com a Església a Catalunya, ni com a país. Tenim davant per davant uns reptes que fa vint anys no podríem ni sospitar. Intuïm que som a les portes d'un futur nou i diferent. I no ens volem resignar a ser mers espectadors del curs de la història».

Com a revista ens reafirmem en aquest compromís de no ser «mers espectadors del curs de la història». I voldríem de debò implicar els nostres lectors en el compromís de ser subjectes responsables i actius d'una «Església en sortida», per dir-ho amb paraules del papa Francesc.

Desitgem i confiem que el nivell de compromís i de realització per part dels responsables d'*El Pregó* no desmereixerà la confiança que els nostres subscriptors ens han demostrat al llarg de tants anys.

Pere Codina i Mas
Director d'*El Pregó*

complexos. La normal laïcitat de l'Estat ha anat acompanyada d'un oblit general de les E/R en la societat, com si aquest fos un tema liquidat i restessin només per a la liquidació total alguns serrells pendents envers els quals només calia mantenir una certa comprensió.

- Sembla, però, que el panorama no està ben observat. Dos fets, al costat d'algunes altres raons, suggereixen replantejar tot el tema: el primer és el pluralisme derivat de la globalització i les migracions, les quals estan protagonitzades sovint per poblacions profundament religioses a les quals no es pot tractar simplement i despectivament de «primitius desinformatos de la modernitat»; el segon, la reaparició d'un interès espiritual, com a substitució de la vella adscripció cristiana i per al qual es recuperen exercicis i orientacions manllevades al món oriental principalment budista (per exemple, la *mindfulness*, 'atenció plena').

- Davant de la nova situació plural, ens trobem amb generacions escolars i professorals perfectament alfabetes respecte de les E/R i, lògicament, incapaces de comprendre el fet i gestionar-lo educativament. Sembla que això anirà demanant de canviar els punts de vista i adonar-se que els estats han de ser laics per a respectar a tothom en la seva varietat cultural i E/R, però que les societats són com són i que els estats laics hauran de gestionar societats E/R complexes, en alguns casos profundament religioses. I aquesta gestió és una obligació estatal. A escala mundial es produeixen fets sorprenentment similars però en contextos profundament diversos, com pot ser al cas que, a la Gran Bre-

tanya i a la Xina, els bisbes cristians (anglicans a la Gran Bretanya i de l'Església patriòtica a la Xina) són nomenats de manera similar pel cap del govern, representant clàssicament democràtic a la Gran Bretanya i d'una dictadura comunista a la Xina. D'altra banda, es comença a experimentar la necessitat d'una formació cultural no confessional de les dimensions E/R.

- Una providència elemental sembla que seria que en l'àmbit escolar i de formació de mestres es disposés d'espais on es formés professors i alumnes en el coneixement, la comprensió i el respecte de les grans tradicions E/R per a poder-les gestionar adequadament, tant des del punt de vista personal com del social, i evitar el trist espectacle d'un analfabetisme clamorós respecte d'una de les dimensions més importants i filosòficament més inevitables de l'experiència humana: que davant dels grans enigmes de la vida no sapiguem interpretar les respostes que donen la majoria dels humans. Fer això requeriria neutralitzar els anticossos excessius i comprensibles contra les tradicions religioses d'una banda, com també les freqüents i inoportunes intervencions públiques d'autoritats religioses (catòliques, islàmiques etc.) de l'altra, tot posant-nos a la feina de conèixer en profunditat les arrels més fondes de l'experiència humana i la seva concreció cultural, per a donar-li expressió personal i social de manera que promogui el creixement personal i la concòrdia de les societats.

Ramon M. Nogués

La qüestió xueta a Mallorca

Per a entendre millor el tema dels xuetes, hem de fer una mirada enrere als seus avantpassats, els jueus, i repassar els fets més importants de la història de Mallorca.

Antecedents històrics

Els primers indicis de presència jueva a les illes Balears són dels temps dels romans. Possiblement vengueren a partir de l'any 49 dC amb la diàspora. El primer document que trobem de la presència jueva és la carta del bisbe Sever de Menorca l'any 418, que fa referència a una comunitat jueva de Maó, en la qual s'entrevéu l'existència d'un grup de jueus també a Mallorca. La troballa d'unes plaques de plom a Ses Fontanelles de Son Torrella (Santa Maria del Camí) l'any 1940, amb la inscripció hebrea de caràcter funerari: «Samuel fill de R. Haggay», confirma la presència d'una comunitat jueva al segle v.

En la conquesta de Jaume I l'any 1229, també hi collaboraren alguns jueus i foren beneficiats en el repartiment. El segle xiv fou l'època d'esplendor dels jueus mallorquins: cartògrafs, metges, astrònoms, rabins, destacaren singularment en diferents esferes del coneixement; prova d'aquesta importància va ser l'existència de tres sinagogues a Palma. A Mallorca foren temps de pobresa, molts d'impostos, fam... Coincidint amb les notícies dels esdeveniments violents antisemites de la península, el dia 2 d'agost del 1391 els pagesos i els menestrals van cap a Ciutat contra les cases dels cavallers, però són desviats hàbilment perquè assaltin el call dels jueus donant-los les culpes dels seus mals; hi moriren més de tres-cents jueus. Això va fer que alguns supervivents decidissin fugir de l'illa, i d'altres, per por de perdre la vida, es convertiren al cristianisme; una part dels nous cristians seguien practicant en secret el judaisme, eren els cryptojueus. Després de l'assalt es dictà l'ordre que tots els jueus del Regne de Mallorca havien de dur una rodella de roba, meitat vermella

meitat groga, ben visible damunt el pit. Vint-i-tres anys més tard, les predicacions antisemites del sant Vicent Ferrer el 1414 provocaren l'expulsió i les conversions massives forçades. L'any 1435 es torna a repetir la por antisemita i fugen un gran grup de jueus, molts d'altres es converteixen adoptant els llinatges dels seus padrins de bateig, normalment nobles orgullosos d'apadrinar els nous cristians.

L'any 1488 s'implantà a Mallorca el Tribunal de la Inquisició, amb la intenció d'eliminar l'heretgia; encara que oficialment ja no hi havia jueus, alguns conversos practicaven en secret la llei de Moisès (criptojueus). L'any 1496 s'aprovaren els estatuts de neteja de sang, fins a dues generacions, per a poder accedir a un càrrec públic, la universitat, un orde religiós o militar. Això plantejà un greu problema per als nobles que, en un acte de compassió, havien apadrinat amb els seus llinatges els jueus i ara semblava que els transformava en descendents hebreus. La Inquisició s'aplicà amb força encausant milers de persones, en els actes de fe, als quals feien fer una processó vestits amb una gramalleta en senyal de penitència, pels carrers de Palma: després el tribunal feia les acusacions, dictava les sentències i, una vegada acabat l'acte, es pintava un quadre amb les gramalletes i es penjaven a la porta de l'església de Sant Domingo amb el nom i els llinatges dels condemnats, perquè tothom recordés les sentències i no es desviessin del camí marcat per la Inquisició.

A mitjan segle XVI la fugida de judaïtzants, l'adhesió vertadera al catolicisme, la creació de gremis i ordes religiosos infonen un clima de tranquil·litat entre els conversos. Però a partir del 1644 el Tribunal de la Inquisició comença altre pic l'activitat, entre altres motius pel coneixement de pràctiques secretes de judaisme, imposició de noms de l'Antic Testament als nadons, falta d'iconografia del Nou Testament, i fort poder financer dels conversos.

L'any 1679 s'instrueixen 218 processos, emperò no hi ha sentències de mort a conseqüència de la fallida econòmica del Gran i General Consell. A més a més, el 7 de març del 1688 hi ha una fugida frustrada, amb un vaixell anglès, d'un grup de famílies xuetes, que empresonen i que al cap de tres anys són jutjats i sentenciats. L'any 1691 la Inquisició, en quatre actes de fe, condemnà seixanta-tres persones; d'aquestes 45 foren *relaxades* (condemnades a mort): 5 cremades en effigie, de 3 en cremaren els ossos, 34 *relaxats* en persona (condemnats a mort a volta de garrot i després cremats) i 3 cremats vius. Foren les Cremadisses, que presenciaren unes trenta mil persones a prop del bosc de Bellver. Com a prova evident i perquè en restés constància pels segles dels segles, el pare Francesc Garau edità el llibre *La fe triunfante* per a perpetuar la infàmia dels xuetes. Amb el pas del temps, l'any 1755 les gramalletes es van esborrar, i per pressions dels nobles, en veure els seus llinatges penjats, només es repintaren a partir dels

penitenciat del 1645. Finalment, restaren per al record de la gent tan sols quinze llinatges: Aguiló, Bonín, Cortès, Forteza, Fuster, Martí, Miró, Picó, Pinya, Pomar, Segura, Tarongí, Valentí, Valleriola i Valls. Així començà la problemàtica dels descendents dels conversos, que la gent els anomenà despectivament «els xuetes»: se suposa que el nom ve pel fet de no menjar xulla, o que deriva de *juetó*, diminutiu de jueu. A Palma era més habitual anomenar-los «del carrer», en referència al Carrer del Segell, on residien la major part dels xuetes. Un sector de l'Església i els nobles mallorquins foren els que promogueren l'odi als xuetes, també impulsat per noves edicions de *La fe triunfante*. Els xuetes no podien treballar en la major part dels oficis, ni estudiar a la Universitat, ni ocupar càrrecs públics, ni ordenar-se de prevere. Tampoc no es podien casar amb persones que no fossin xuetes (practicaven l'endogàmia) ni dur joies, colcar a cavall i d'altres. La majoria eren joiers i mercaders.

L'any 1773 s'elegeixen uns diputats xuetes, coneguts com els «perruques», que anaren a Madrid per a reclamar al rei Carles III la plena igualtat social i jurídica amb la resta de mallorquins. Finalment el rei s'inclinà tímidament en favor dels xuetes i després de nou anys, el 1782, signà la primera Reial Cèdula que decretava la llibertat de moviments, la residència, la professió, la prohibició d'insults i maltractaments. Els anys 1785 i 1788 es decreten dues Reials Cèdules més, informant de l'accés sense restriccions a tots els graus eclesiàstics, universitaris i militars, l'abolició dels gremis i la supressió dels estatuts de neteja de sang. Malgrat les normatives reials i haver passat quinze anys fent gestions insistents a la Cort, el 1808 i el 1823 es produïren atacs a les cases i els comerços dels xuetes de Palma, i durant molts d'anys foren freqüents baralles, insults, burles i menyspreus.

A mitjan segle XIX, amb una societat més progressista, els xuetes creen societats recreatives i de socors mutus i entren a les institucions a través dels partits liberals. El primer fou Onofre Cortès, que va ser designat regidor de l'Ajuntament de Palma l'any 1836. Algunes famílies amb doblers donen als seus fills una elevada formació intel·lectual i tenen un important rellevància en els moviments artístics i literaris de la Renaixença catalana; un clar exemple en va ésser Ramon Picó i Campamar, que reflectí la lluita contra l'estigma amb els poemes *L'adéu del jueu* i *La filla de l'argenter*. Destacà Josep Tarongí i Cortès, prevere i escriptor, que cursà estudis religiosos a Mallorca amb dificultats i que s'hagué d'ordenar, llicenciar i obtenir una canongia a Granada a causa del seu origen. Ell protagonitzà la polèmica més gran sobre la qüestió xueta del segle XIX, en ser privat de predicar a l'església de Sant Miquel l'any 1876.

Durant el primer terç del segle XX, a Mallorca es produeixen canvis significatius que comencen a rompre

la inèrcia social dels darrers segles: Palma inicià l'expansió fora de les muralles i vengueren nous residents peninsulars i estrangers per als quals la condició de xueta no significava res. Així mateix l'economia evolucionà cap a models menys tradicionals i familiars. És durant l'època republicana quan un sacerdot xueta oficià per primera vegada el sermó a la catedral de Palma, fet que va tenir una gran importància simbòlica. Acabat el període republicà, alguns xuetes foren víctimes de la repressió franquista, però també altres donaren suport a la rebel·lió militar. Als anys quaranta, a instància de la Falange i del govern de l'Alemanya nazi, es van fer llistes i enquestes per a controlar els xuetes, els quals foren vinculats amb els jueus europeus, i per a preparar-ne la suposada deportació a camps d'extermini, que finalment quedà en no-res. A partir dels anys cinquanta, el prejudici antixueta començà a desaparèixer amb la implantació d'un nou model econòmic basat en l'explo-tació industrial i el turisme. Els canvis en la mentalitat del grup—de «comunitat estructurada» a «conscients dels seus orígens»—provocà la desaparició progressiva dels matrimonis endogàmics; a Palma, es passà d'un 85 % el 1900 a un 20 % el 1965, fins avui, que són pràcticament inexistents. L'any 1966, la publicació d'*Els descendents dels jueus conversos de Mallorca*, de Miquel Forteza i Pinya, en què es difongueren les investigacions de Baruch Braunstein a l'Arxiu Històric Nacional sobre arxius inquisitorials que demostraven que a Mallorca les condemnes per judaïtzar havien afectat més de dos-cents llinatges mallorquins, provocà la darrera gran polèmica popular sobre la qüestió xueta. Als darrers anys, les actituds discriminatòries pràcticament han desaparegut. Gràcies a una reeixida línia editorial a la mateixa illa, que ha generat dotzenes de llibres sobre el tema des de distintes perspectives, la qüestió xueta ha esdevingut un dels temes més estudiats per la historiografia mallorquina. La llibertat de culte establerta per les lleis ha possibilitat un cert contacte amb el judaisme i ha propiciat el cas de Nicolau Aguiló, que el 1977 emigrà a Israel i tornà al judaisme amb el nom Nissan ben Avraham, i que posteriorment obtingué el títol de rabí. Actualment s'han creat associacions com l'ARCA Llegat Jueu, l'Institut de Relacions Culturals Balears-Israel o el grup d'investigació Memòria del Carrer. I el 2005 la ciutat de Palma s'integrà a la Xarxa de Juderies. Tot plegat implica començar a passar d'una actitud d'ocultació a l'expressió d'una realitat plural que es manifesta amb naturalitat i orgull, conformant una societat multicultural. La qüestió xueta deixa de ser un problema social per a ser, simplement, una taca negra en la història de Mallorca.

Actualitat xueta

Avui en dia a la societat mallorquina no hi ha cap tipus de discriminació per causa de ser xueta; a les escoles

és un tema que no es coneix, només si es demana a la gent major de seixanta anys, i més en els pobles que a la ciutat, sabrien donar qualcuna resposta. És un tema que ha restat per a l'estudi dels investigadors.

Reflexions d'un xueta

Allò que vull expressar primer és la condemna dels assassinats i tots els actes de violència, tortura, robatoris, insults, burles, que durant més de sis-cents anys han patit a Mallorca els jueus i després els seus descendents conversos al cristianisme: els xuetes. També vull denunciar els actes d'una part de la societat mallorquina antisemita i racista que, amb el sofisma religiós i les enveges, han fet vessar molta sang i llàgrimes sobre aquesta terra com a excusa per a prendre els béns de milers de persones. Tan sols l'any 1679 es confiscaren als condemnats per la Inquisició de Mallorca la quantitat de 1.491.276 lliures mallorquines, actualment el valor adquisitiu d'aquella espoliació seria equivalent a centenars de milions d'euros. Pens que l'Església de Mallorca va fer el que era correcte—encara que un poc tard—en demanar públicament perdó en les Constitucions sinodals l'any 1995, per haver causat tant de mal, atès que no es pot imposar l'Evangeli amb l'espasa. L'ètnia mallorquina documentada més antiga és la jueva, i els seus descendents, els xuetes. Ells van ser massa importants, rics i savis; per això tengueren tants d'enemics. Pertot arreu i a qualsevol època hi ha persones bones i dolentes: entre els rics i els pobres, els poderosos i els humils... En són una bona prova aquestes frases dites per dos papes de l'Església catòlica: «L'oficial o capellà ha d'obtenir de tots els heretges que capturi una confessió mitjançant la tortura, perquè de fet tots són lladres i assassins d'ànimes» (papa Innocenci IV, 1486); i l'altre: «A Aragó, València, Mallorca i Catalunya, la Inquisició fa temps que actua contra els jueus, no pel zel de la fe i de la salvació de llurs ànimes, sinó per la cobdícia de llurs riqueses» (papa Sixt IV, 1482). La història s'ha de conèixer i difondre, per a saber d'on venim i no tornar a cometre ni permetre, cap injustícia o crim, com els que van ocórrer en el petit holocaust mallorquí. Hem d'educar els nins en valors de tolerància, pau, amor, sempre respectant les diferències dels altres, per a no perdre mai la identitat pròpia. Jo em declaro cristià, ben orgullós de les meves arrels, sóc xueta i mallorquí: «Siau qui sou.»

Toni Picó i Hidalgo
Grup d'investigació Memòria del Carrer
(www.memoriadelcarrer.com)